

S VII MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP *Specijalna edukacija i rehabilitacija*

S THE 7TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
special education and rehabilitation
TODAY

DANAS

Audiovox d.o.o.

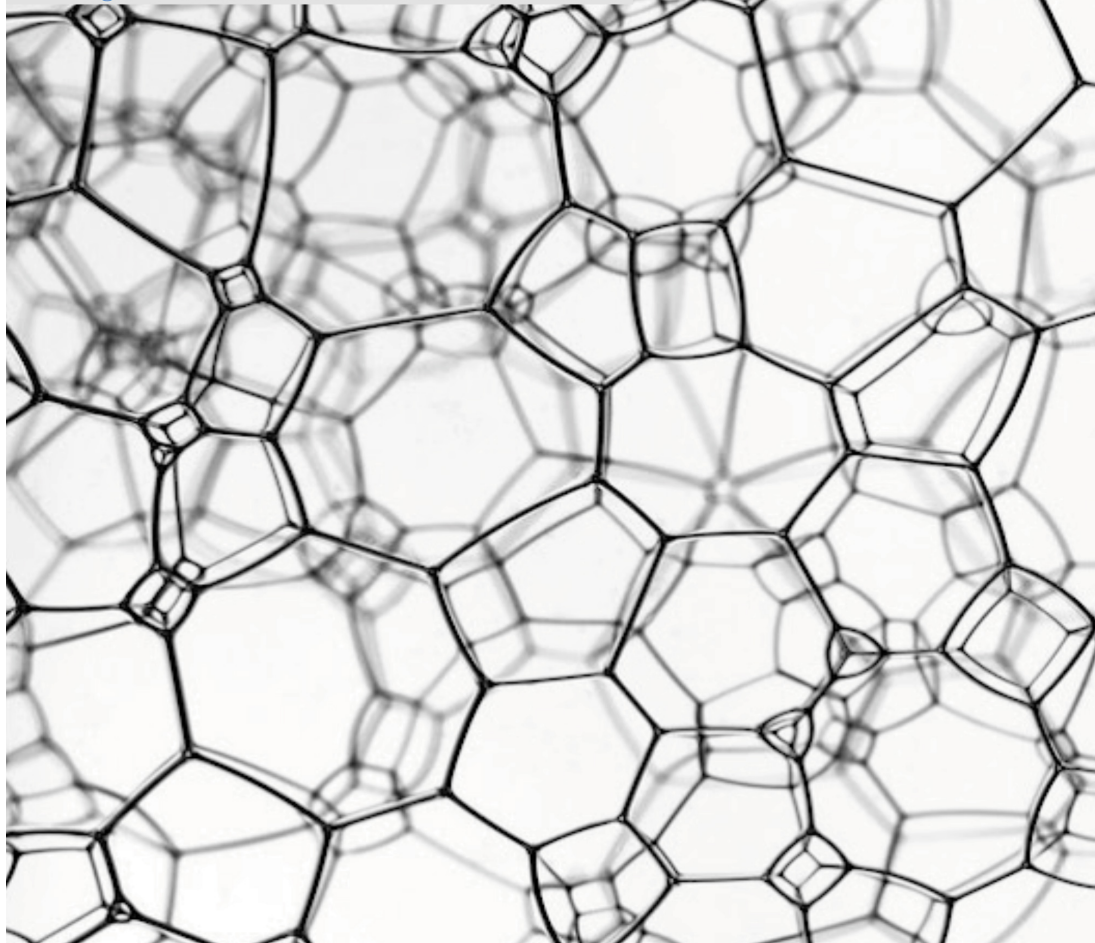
Beograd, Zeleni venac 6/1,
Tel: 011/2621-071, 2632-827

oticon
PEOPLE FIRST

SLUŠNI APARATI

GENERALNI SPONZOR SKUPA

**ZBORNIK RADOVA
PROCEEDING**

UNIVERZITET U BEOGRADU - FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE - FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

BEOGRAD
BELGRADE **2013**

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU

**VII međunarodni naučni skup
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 27–29. septembar 2013.**

Zbornik radova

Beograd, 2013

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS

Zbornik radova

VII međunarodni naučni skup
Beograd, 27–29. 9. 2013.

Izdavač:

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača:

prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Glavni i odgovorni urednik:

prof. dr Mile Vuković

Urednik:

prof. dr Vesna Žunić-Pavlović

Dizajn korica:

mr Boris Petrović, Zoran Jovanković

Štampa:

Planeta print, Beograd

Tiraž: 200

ISBN 978-86-6203-045-0

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

**The Seventh International Scientific Conference
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, September, 27–29, 2013**

Proceedings

Belgrade, 2013

SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY

Proceedings

The Seventh International Scientific Conference
Belgrade, 27–29. 9. 2013.

Publisher:

University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Belgrade, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

for Publisher:

prof. dr Jasmina Kovačević, dekan

Editor-in-chief:

prof. dr Mile Vuković

Editor:

prof. dr Vesna Žunić-Pavlović

Cover design:

mr Boris Petrović, Zoran Jovanković

Printing:

Planeta print, Beograd

Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-045-0

KOREKTIVNE INTERVENCIJE U TRETMANU OSUĐENIH LICA

Polazeći od nekonzistentne i neujednačene primene obilja korektivnih intervencija koje u radu sa osuđenima primenjuju naši praktičari, većinom specijalni pedagozi, ali i od sagledavanja efikasnog sprovođenja tretmana osuđenih u međunarodnim okvirima, pristupilo se izradi ovog rada u cilju istovremenog pružanja podrške i odgovora na izazove koje nude aktuelni trendovi Strategije reforme razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srbiji. Osnovni cilj rada je teorijski, jer se odnosi na kritičku analizu postojeće literature u vezi sa primenom, osmišljavanjem i promocijom efektivnih korektivnih intervencija u tretmanu osuđenih lica. Okrenutost naučno priznate prakse rehabilitativnim koncepcijama u radu sa osuđenima je opredelilo i teorijsku osnovu ovog rada. Samo određenje predmeta rada je proizašlo iz logičnih zaključaka da tretman osuđenih lica počiva na empirijskoj osnovi i da bi trebao zadovoljiti osnovne naučne kriterijume kako bi njegova primena dobila kvalitet u pogledu efektivnosti. U radu će se zato analizirati inostrani i domaći naučni izvori u vezi sa primenom korektivnih intervencija u tretmanu osuđenih lica. Eklektički pristup i multimodalnost formi rada koje se primenjuju sa osuđenima nude obilje korektivnih intervencija koje se moraju sagledati kroz vizuru naučne opravdanosti njihove primene u praksi. Zbog potreba prakse za jasnom strukturom tretmana osuđenih lica, pribeciće se naučno-sistematizovanom pregledu, ali i napraviti pokušaj osmišljavanja i promocije efektivnih korektivnih intervencija u radu sa osuđenima.

Ključne reči: korektivne intervencije, tretman, osuđena lica

UVOD

Rezultati metaanalitičkih studija pokazuju da multisistemske korektivne intervencije imaju uspeha u tretmanu osuđenih lica (Cullen & Gendreau, 2000).

Ivana D. Petrović, Kazneno-popravni zavod u Beogradu – Padinskoj Skeli, Beograd
(petrovicivana@sbb.rs)

Zoran Ilić, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd

Predmet rada proizilazi iz zaključka da primena multisistemskog tretmana osuđenih počiva na empirijskoj osnovi i da bi trebalo da zadovoljiti naučne kriterijume kako bi se dobio kvalitet u pogledu efikasnosti. Cilj rada je teorijski, jer se odnosi na kritičku analizu literature u vezi sa primenom, osmišljavanjem i promocijom efektivnih korektivnih intervencija u tretmanu osuđenih. Značaj rada je sadržan u tome što bi se kritičkom analizom literature odgovorilo izazovima koje nudi aktuelna Strategija reforme razvoja sistema izvršenja krivičnih sankcija kod nas i istovremeno pružila podrška reformatorima naše kaznene politike, naročito u pogledu rešenja za smanjenje stope penalnog recidivizma.

POTREBA ZA EFIKASNIM TRETMANOM KAO PROBLEM

Rukovodeći se trenutnom stopom penalnog recidivizma, možemo konstatovati da je javna bezbednost ozbiljno narušena. S druge strane bismo naveli stavove Cullena i Gendrea (2000) i Warda i Marune (2007) da se smanjenje stope penalnog recidivizma može postići sprovođenjem kvalitetno osmišljenih programa i korektivnih intervencija tretmana osuđenih, kao i mišljenje Cressey (1965) koji je istakao da bi svaka korektivna intervencija imala racionalnu osnovu ukoliko bi se tretman osuđenih zasnivao na naučnim osnovama.

Na uspešnost primene korektivnih programa u smanjenju stope penalnog recidivizma ukazuju istraživanja brojnih autora (Lipsey & Wilson, 1993; Palmer, 1992; Redondo et al., 1999; Van-Voorhis et al., 2007; Ward & Maruna, 2007; Andrews & Bonta, 2010).

Nisu svi rehabilitacioni napori jednaki: intervencije mogu postići svoju efikasnost ukoliko se primenjuje RNR koncept rehabilitacije (Bourgon et al., 2011). Andrews i Bonta (2010) pokazuju da veće smanjenje recidivizma osuđenih korelira sa većim poštovanjem koncepta RNR ($r = 0,25$, $k = 60$).

RNR KONCEPT

Teorijski koncept RNR (od engl. *Risk-Need-Responsivity*) autora Andrews i Bonte čine dve grupe teorija koje se javljaju u vidu dva modela:

- model ličnosti kriminalnog ponašanja uključuje teorije psihološke perspektive u objašnjenju uzroka kriminalnog ponašanja i teorije socijalno-psihološke perspektive kriminalnog ponašanja i
- socijalno-psihološki model kriminalnog ponašanja baziran je na postulatu da je kriminalno ponašanje osuđenih posledica funkcije personalno-interpersonalno-socijalna sredina-osnaživanje počinioca krivičnog dela,

što sledstveno upućuje i na to da se na osuđena lica može uticati efektivnim korektivnim tretmanom (Ward & Maruna, 2007).

Koncept RNR počiva na tri principa. Princip rizika daje odgovor na pitanje „KOGA“ tretirati, odnosno koliko i kako je osoba involvirana u kriminalne aktivnosti. Princip potreba je sličan prethodnom, ali u delu koji se odnosi na to da je osuđenima neophodna pomoć, tako da nudi odgovor na pitanje „ŠTA“ tretirati, odnosno koje oblasti života osuđenog treba obuhvatiti korektivnim intervencijama. Princip responzivnosti nudi odgovor na pitanje „KAKO“ upotrebiti korektivne intervencije, odnosno kako osuđena lica reaguju u odnosu na primenjeni tretman (Ward & Maruna, 2007).

ADEKVATNA PRIMENA KOREKTIVNIH INTERVENCIJA

Iako bi glavni cilj svrsishodnih korektivnih programa trebao da bude usmeren ka informisanju prakse naučno priznatim istraživanjima, to nije uvek tako u sistemu krivičnog pravosuđa (Jeglic et al., 2011).

Polazeći od navoda Taxmana (2004), program tretmana osuđenog ima za cilj razvoj i izgradnju prosocijalnih veština koje će osuđenima služiti posle puštanja na slobodu. U skladu sa tim se pridružujemo stavovima Durnescua (2011) da „proces reintegracije u zatvoru pretpostavlja racionalizaciju procesa implementacije različitih korektivnih intervencija“. Programi tretmana osuđenog uključuju vreme ostvarivanja ciljeva u radu sa osuđenim, kao i primenu različitih korektivnih intervencija kojima se ti ciljevi mogu postići, ali i ona pitanja koja su najvažnija za počinioca (Taxman, 2004).

Wilkinson (2013) smatra da korektivne intervencije proizilaze iz ciljeva i zadataka programa tretmana i da moraju biti prilagođene kognitivnim sposobnostima, stilovima učenja, kapacitetima, karakteristikama

ličnosti, polu, kulturnim obeležjima osuđenog, kao i njegovoj spremnosti na promenu i osetljivosti na primenjenu programsku intervenciju. Ovaj autor smatra da treba primenjivati korektivne intervencije koje se fokusiraju na one kriminogene potrebe osuđenih koje su i dovele do kriminalnog ponašanja osuđenog, pri čemu programe deli na kriminogene, nekriminogene, programe zapošljavanja, obrazovne, rekreativne i administrativne.

Za razliku od prethodnog autora, Braxton-Mintz (2009) smatra da se programi tretmana mogu podeliti na tri kategorije u zavisnosti od ciljeva i zadataka koje treba postići u korektivnom radu sa osuđenim, ali i primenjenih korektivnih intervencija. Među ove programe spadaju: fokusirani na aktivnosti (programi koji imaju za cilj angažovanje osuđenog kroz aktivnosti dok je u instituciji), reformativni (programi koji imaju za cilj promenu ponašanja osuđenog, a u vezi sa njegovim kriminogenim potrebama) i reintegrativni (programi koji imaju za cilj pripremu osuđenog za povratak u zajednicu).

Najčešće primenjivan RNR eklektički model programa tretmana jeste CCP model, koji obuhvata skup ključnih korektivnih intervencija koje predstavljaju bit programa tretmana osuđenih u zemljama anglosaksonskog područja, a predstavili su ga Andrews i Kiessling 1980. godine.

Radi pribavljanja efikasnih rezultata tekuće empirijske evaluacije, Gendreau i Andrews razvijaju 1989. godine ovaj postojeći skup intervencija i dodaju Inventar procene korektivnih programa, tzv. CPAI (Andrews & Carvell, 1998), a trenutno je aktuelan CPAI-2010 (Gendreau et al., 2010).

Cilj korektivnog tretmana je uticanje na faktore rizika (Harper & Chitty, 2005; Andrews & Bonta, 2006), kao što su antisocijalna ličnost, prokriminalni stavovi, prokriminalna udruživanja i interpersonalni odnosi, zloupotreba PAS, bračni i porodični odnosi, odnos prema socijalnom uspehu, odnos prema slobodnom vremenu i rekreaciji, ali uz istovremenu primenu korektivnih intervencija ovog modela, kao što su antikriminalno modelovanje, efektivno odobravanje, efektivno neodobravanje, efektivna upotreba autoriteta, strukturisano učenje, rešavanje problema, kognitivno restrukturisanje i veštine uspostavljanja međusobnih odnosa (Labrecque et al., 2013).

Programi stručnog usavršavanja službenika tretmana često izostavljaju učenje veština fokusiranja na poboljšanje odnosa sa osuđenima (Thigpen et al., 2004). Isti autori navode dalje, a koje stanovište i mi zauzimamo, da je većina programa stručnog usavršavanja službenika tretmana kon-

ceptualno osmišljena, umesto da je zasnovana na sposobnostima samih savetodavaca, odnosno da većina konceptualnih programa obuhvata aspekte „kako bi osoblje trebalo da misli“ i „kako bi osoblje trebalo da deluje“.

Thigpen, Hutchinson i Keller (2004) smatraju da takva stručna usavršavanja, pogotovo ukoliko traju kratko (najviše do 20 sati), imaju nizak prioritet i efikasnost, pa stavovi službenika tretmana o osuđenima ostaju isti kao što su bili pre ili bivaju promenjeni pod uticajem ostalih kolega sa kojima su se susreli. Dalje navode da je dodatni problem suočavanja sa ovim konceptualnim programima taj što službenici tretmana ne bivaju nagrađeni tokom učenja. Pomenuti autori su sprovođenjem naučnih istraživanja pokazali da službenici tretmana mogu naučiti veštine rada sa osuđenima jedino ukoliko su one prihvaćene kao uspešne od strane većine kolega i supervizora.

Jedan od osnovnih modela za razvoj komunikacionih veština savetnika u tretmanu u okviru penitensijarnih institucija u SAD jeste tzv. IPC model koji je 1977. godine razvio Robert R. Carkhuff. Isti model je preporučen od strane Nacionalnog instituta za izvršenje kazni kao Vodič za realizaciju interpersonalne komunikacije u korektivnom okviru. IPC model je rezultat nastao na osnovu teorijskih razmatranja i empirijskog iskustva savetnika u tretmanu u pogledu posedovanja interpersonalnih veština u korektivnom radu. Veštine savetnika u tretmanu predstavljene u ovom vodiču su specijalno prilagođene kako bi se postigle dve glavne funkcije, bezbednost institucije i pomoć osuđenima u donošenju konstruktivnih odluka, a podeljene su u tri glavne sekcije: osnovnu, dodatnu i naprednu (Thigpen et al., 2004).

Osnovna sekcija („dimenzionisanje situacije“) podrazumeva primenu četiri veštine koje pomažu savetnicima u tretmanu da donesu informisanu odluku i odaberu svrsishodnu radnju koju treba preduzeti u datoj situaciji: pozicioniranje, zauzimanje pravilnog stava, posmatranje i slušanje. Dodatna sekcija („komuniciranje“) sadrži primenu dve komunikacijske veštine koje pomažu savetnicima u tretmanu da istražuju i razmenjuju informacije sa osuđenima i obuhvata adekvatno reagovanje savetodavca i postavljanje adekvatnih pitanja. Napredna sekcija („upravljanje ponašanjem“) podrazumeva primenu tri supervizijske veštine koje pomažu savetnicima u tretmanu da upravljaju ponašanjem osuđenih: upravljanje zahtevima osuđenog, upućivanje saveta osuđenom i prosocijalno modelovanje ponašanja osuđenog.

PRIMENA KOREKTIVNIH INTERVENCIJA KOD NAS

Prosocijalno modelovanje ponašanja osuđenih preporučuje i naša Uprava za izvršenje krivičnih sankcija, koja je službenicima tretmana dala smernice za rad sa osuđenima. U ovim smernicama se primerenim smatraju specijalistički programi, koji bi trebali da se sprovedu u odnosu na individualne ciljeve koji su u obliku priloga dati uz Direktivu o načinu rada službenika tretmana u Zavodima Uprave za izvršenje krivičnih sankcija (UIKS, 2013). Na osnovu uvida u prethodni izvor, vidi se da u okviru Direktive stoji da se među postupcima i aktivnostima prema osuđenom, saglasno utvrđenim potrebama i kapacitetima osuđenog i mogućnostima zavoda, nalaze individualni ciljevi koji moraju biti jasni, merljivi i vremenski ograničeni, kao i da su podeljeni na opšte i specifične.

UMESTO ZAKLJUČKA

Smatramo prihvatljivom podelu korektivnih intervencija rehabilitacionih programa koja je zasnovana na konceptu RNR i u skladu je sa sistematizacijom koju su dali Braxton-Mintz (2009) i Wilkinson (2013), a s obzirom na njihovu empirijsku utemeljenost, pa bi iste trebalo da primenjuju službenici tretmana kod nas.

LITERATURA

- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2006). *The Psychology of Criminal Conduct (4th ed.)*. Newark: LexisNexis/Matthew Bender.
- Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). Rehabilitating criminal justice policy and practice. *Psychology, Public Policy, and Law*, 16 (1), 39-55.
- Andrews, D. A., & Carvell, C. (1998). *Core correctional training—core correctional supervision and counseling: Theory, research, assessment and practice*. Unpublished training manual. Ottawa: Carleton University.
- Bourgon, G., Gutierrez, L., & Ashton, J. (2011). From case management to change agent: the evolution of 'what works' community supervision. *Irish Probation Journal*, 8, 28-48.
- Braxton-Mintz, R. (2009). Inmate programs: a tool for managing behaviour. *Corrections Today*, 71, 100-101.

- Cressey, D. R. (1965). Social psychological foundations for using criminals in the rehabilitation of criminals. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2 (2), 49-59.
- Cullen, F. T., & Gendreau, P. (2000). Assessing correctional rehabilitation: policy, practice, and prospects. In J. Horney (Ed.), *Criminal Justice 2000: Changes in Decision Making and Discretion in the Criminal Justice System* (pp. 109-175). Washington: U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.
- Durnescu, I. (2011). *Resettlement research and practices: An international perspective*. Retrieved June 12, 2013 from <http://www.cepprobation.org>.
- Gendreau, P., Andrews, D. A., & Thériault, Y. L. (2010). *Correctional Program Assessment Inventory – 2010 (CPAI-2010), scoring manual*. New Brunswick: Beresford.
- Harper, G., & Chitty, C. (2005). *The impact of corrections on re-offending: a review of 'what works' (3th ed.)*. London: Home Office Research, Development and Statistics Directorate.**
- Jeglic, E., Maile, C., & Mercado, C. (2011). Treatment of offender populations: implications for risk management and community reintegration. *Rethinking Corrections - Rehabilitation, Reentry, and Reintegration*. Sage Publications.
- Labrecque, R., Schweitzer, M., & Smith, P. (2013). Probation and parole officer adherence to the core correctional practices: an evaluation of 755 offender-officer interactions. In F. S. Taxman, & D. S. Rudes (Eds.), *Advancing practice: experimentation, implementation, sustainability*. Virginia: George Mason University, Center for Advancing Correctional Excellence.
- Lipsey, M., & Wilson, D. (1993). The efficacy of psychological educational and behavioral treatment: confirmation from meta-analysis. *American Psychologist*, 48, 1181-1209.
- Palmer, T. (1992). *The Re-Emergence of Correctional Intervention*. Newbury Park: Sage Publications.
- Redondo, S., Sánchez-Meca, J., & Garrido, V. (1999). The influence of treatment programmes on the recidivism of juvenile and adult offenders: An European meta-analytic review. *Psychology, Crime, & Law*, 5, 251-278.
- Taxman, F. S. (2004). The offender and reentry: Supporting active participation in reintegration. *Federal Probation*, 68 (2), 31-35.
- Thigpen, M., Hutchinson, V., & Keller, K. (2004). *Interpersonal communications in the correctional setting*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, National Institute of Corrections.
- Van Voorhis, P., Braswell, M., & Lester, D. (2007). *Correctional counseling and rehabilitation, (7th ed.)*. New Providence: Anderson Publishing.
- Ward, T., & Maruna, S. (2007). *Rehabilitation*. New York: Routledge.
- Wilkinson, R. A. (2013). Best practice in offender rehabilitation. *Breaking the Cycle – Tasmanian Corrections Plan (2010-2020)*. Hobart: Corrective Services of Department of Justice of Tasmania.

CORRECTIVE INTERVENTIONS IN OFFENDER'S TREATMENT

Starting from inconsistent and uneven application of the abundance of corrective interventions in working with offenders, which apply our practitioners, mostly special educators, but also from the consideration of the effective implementation of the treatment of offenders in the international framework, this work had prepared simultaneously to support and responding to the challenges offered by the current trends in the development of Strategy of the prison system in the Republic of Serbia. The main aim of this paper is theoretical as it relates to critical analysis of the existing literature regarding to the application, the design and the promotion of effective corrective interventions in the treatment of offenders. The orientation of scientifically recognized practice to rehabilitative concepts in work with offenders had it chose and the theoretical basis of this paper. Only the identification of this paper has come from the logical conclusion that the treatment of offenders is based on an empirical basis and it should meet basic scientific criteria in order to its implementation get the quality in terms of its effectiveness. The paper will therefore analyze foreign and domestic sources of research related to the application of corrective interventions in the treatment of offenders. The eclectic approach and multimodality of forms that are applied to convicted offer plenty of corrective interventions which should be seen through the eyes of the scientific justification of their use in practice. Due to the practices need for clear structure of offender's treatment, we will resort to the scientific-systematic review, but also make an attempt to develop and promote effective corrective interventions in work with offenders.

Key words: corrective interventions, treatment, offenders